

حقوق خانواده

چالش‌ها و راهکارها

به کوشش فرج‌الله هدایت‌نیا

www.ketab.ir

حقوق خانواده

چالش‌ها و راهکارها

به کوشش فرج‌الله هدایت‌نیا

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ چهارم: ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: فاطمه علی‌الواعظین

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: هدایت‌نیا، فرج‌الله، ۱۳۴۷.

عنوان و نام پدیدآور: حقوق خانواده؛ چالش‌ها و راهکارها/ به کوشش فرج‌الله هدایت‌نیا.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۲۸۸ص.

شابک: ۸ - ۳۴۸ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: حقوق خانواده -- ایران.

موضوع: Domestic Relations-- Iran

موضوع: حقوق خانواده -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ح۷/۱۷/ه۴ - BP ۲۳۰

رده‌بندی دیویی: ۳۹۷/۴۸۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۰۰۸۱

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

قیمت کتاب مطابق QR کد پشت جلد و مراجعه به

www.poiict.ir وبگاه

فهرست

۱۳	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
۲۱	بخش اول: حقوق ماهوی خانواده
۲۳	خانواده، دولت و ظرفیت‌های محیط
۲۳	چکیده
۲۴	مقدمه
۲۶	۱. ویژگی‌های خانواده
۲۶	۱-۱. قداست خانواده و حاکمیت ارزش‌ها
۲۹	۱-۲. عاطفی بودن محیط خانواده
۳۰	۱-۳. پنهان بودن امور خانواده
۳۰	۱-۴. خصوصی بودن محیط خانواده
۳۲	۱-۵. حریم خصوصی بودن خانواده
۳۴	۲. ویژگی‌های حقوق و محدودیت‌های آن در خانواده
۳۴	۲-۱. اهداف نظام حقوقی
۳۴	۲-۲. ضمانت‌اجراهای حقوقی
۳۵	۲-۳. ویژگی‌های سازمان قضایی و آیین دادرسی
۳۷	۲-۴. رقابت آداب و رسوم و حقوق
۳۷	نتیجه‌گیری

۳۹	.....	کتابنامه
۴۱	.....	بررسی فقهی و حقوقی ممنوعیت قراردادی تعدد زوجات
۴۱	.....	چکیده
۴۱	.....	مقدمه
۴۳	.....	۱. شرط سلب حق ازدواج
۴۳	.....	۱-۱. ماهیت حقوقی شرط سلب حق ازدواج
۴۴	.....	۱-۲. بررسی اعتبار شرط سلب حق ازدواج
۴۴	.....	۱-۲-۱. بررسی فقهی
۴۵	.....	۱-۲-۲. بررسی حقوقی
۴۶	.....	۱-۳. تأثیر بطلان شرط سلب حق ازدواج بر نکاح
۴۸	.....	۲. شرط ترک ازدواج
۴۸	.....	۲-۱. ماهیت حقوقی شرط ترک ازدواج
۴۹	.....	۲-۲. بررسی اعتبار شرط ترک ازدواج
۵۰	.....	۲-۲-۱. مشروعیت نداشتن شرط ترک ازدواج
۵۰	.....	۲-۲-۱-۱. ادله عام
۵۲	.....	۲-۲-۱-۲. ادله خاص
۵۳	.....	۲-۲-۲. مشروعیت شرط ترک ازدواج
۵۵	.....	۲-۲-۲-۱. ادله عام
۵۶	.....	۲-۲-۲-۲. ادله خاص
۵۶	.....	۲-۲-۳. تفصیل میان التزام دائم و غیردائم
۵۸	.....	۲-۳. ضمانت اجرای شرط ترک ازدواج
۶۰	.....	نتیجه گیری
۶۳	.....	کتابنامه
۶۷	.....	ازدواج موقت و ازدواج مسیار
۶۷	.....	چکیده
۶۷	.....	مقدمه

۶۸	.....	۱. تعریف ازدواج موقت
۶۹	.....	۲. مشروعیت ازدواج موقت
۷۰	.....	۳. ارکان ازدواج موقت
۷۰	.....	۳-۱. عقد
۷۰	.....	۳-۲. زوجین
۷۱	.....	۳-۳. مهر
۷۱	.....	۳-۴. مدت
۷۱	.....	۴. احکام ازدواج موقت
۷۳	.....	۵. مفهوم‌شناسی ازدواج مسیار
۷۳	.....	۵-۱. تعریف لغوی
۷۴	.....	۵-۲. تعریف اصطلاحی
۷۴	.....	۶. پیشینه ازدواج مسیار
۷۵	.....	۷. دلایل استقبال از ازدواج مسیار
۷۵	.....	۷-۱. دلایل زنان
۷۵	.....	۷-۱-۱. افزایش جمعیت
۷۶	.....	۷-۱-۲. داشتن محرم برای سفر و...
۷۷	.....	۷-۱-۳. نگاه اقتصادی به همسر
۷۷	.....	۷-۱-۴. نداشتن مسئولیت
۷۷	.....	۷-۱-۵. مادر شدن
۷۸	.....	۷-۱-۶. ارضای غرایز
۷۸	.....	۷-۲. دلایل مردان
۷۸	.....	۷-۳. دلایل اجتماعی
۷۹	.....	۸. حکم ازدواج مسیار در فقه معاصر
۷۹	.....	۸-۱. جواز
۷۹	.....	۸-۲. حرمت
۸۰	.....	۸-۳. توقف

- ۸۰ ..... ۹. مقایسه مسیار و ازدواج موقت
- ۸۰ ..... ۹-۱. وجه مشابهت
- ۸۱ ..... ۹-۲. وجه اختلاف
- ۸۱ ..... نتیجه گیری
- ۸۳ ..... کتابنامه
- ۸۵ ..... مسکن زن پس از انحلال نکاح
- ۸۵ ..... چکیده
- ۸۶ ..... مقدمه
- ۸۸ ..... ۱. نفقه زوجه پس از انحلال نکاح
- ۸۸ ..... ۱-۱. نفقه زوجه در ایام عده
- ۹۰ ..... ۲-۱. نفقه زوجه در ایام عده وفات
- ۹۰ ..... ۱-۲-۱. نفقه زوجه در ایام عده
- ۹۳ ..... ۱-۲-۲. فقه تطبیقی
- ۹۴ ..... ۱-۲-۳. قوانین کشورهای اسلامی
- ۹۵ ..... ۲. سکونت زن در ایام عده
- ۹۷ ..... نتیجه گیری
- ۹۹ ..... کتابنامه
- ۱۰۳ ..... مسکن زوجه پس از انحلال نکاح
- ۱۰۳ ..... چکیده
- ۱۰۴ ..... مقدمه
- ۱۰۵ ..... ۱. مسکن (نفقه) زوجه در عده رجعیه
- ۱۰۶ ..... ۲. نفقه و مسکن زن حامله در زمان عده طلاق باین و فسخ نکاح
- ۱۰۷ ..... ۲-۱. مبنا و سبب الزام پرداخت نفقه به زن حامله
- ۱۰۹ ..... ۲-۲. آثار مترتب بر مبانی مذکور
- ۱۱۰ ..... ۳. مسکن زن در زمان عده وفات
- ۱۱۰ ..... ۳-۱. حق مسکن به عنوان یکی از مصادیق نفقه

۱۱۳.....	۳-۲. تفکیک بین حق نفقه و سکنی در ایام عده.....
۱۱۳.....	۳-۲-۱. اثبات حق سکنی از دیدگاه امامیه.....
۱۱۴.....	۳-۲-۱-۱. حق سکنی از نگاه کتاب و سنت.....
۱۱۷.....	۳-۲-۱-۲. دیدگاه فقهای امامیه.....
۱۱۹.....	۳-۲-۲. ماهیت حق سکنی در عده وفات.....
۱۲۱.....	نتیجه گیری.....
۱۲۳.....	کتابنامه.....
۱۲۷.....	حق حبس زوجه با تکیه بر فقه امامیه.....
۱۲۷.....	چکیده.....
۱۲۸.....	مقدمه.....
۱۳۰.....	۱. تشکیک در اصل حق حبس در نکاح.....
۱۳۵.....	۲. اثر اعسار زوج بر حق حبس.....
۱۳۸.....	۳. اثر تقسیط مهر بر حق حبس.....
۱۴۲.....	نتیجه گیری.....
۱۴۷.....	کتابنامه.....
۱۵۱.....	حق حبس زوجه.....
۱۵۱.....	چکیده.....
۱۵۱.....	مقدمه.....
۱۵۲.....	گفتار اول: کلیات.....
۱۵۲.....	الف) مفاهیم.....
۱۵۳.....	ب) ماهیت حق حبس.....
۱۵۵.....	گفتار دوم: بررسی دیدگاهها.....
۱۵۵.....	الف) حق حبس متقابل.....
۱۵۷.....	ب) اختصاص حق حبس برای زوجه.....
۱۶۱.....	ج) انکار حبس.....

۱۶۲	گفتار سوم: قلمرو حق حبس.....
۱۶۲	الف) از جهت شمول (حدود امتناع زوجه).....
۱۶۵	ب) از حیث تردید در حال بودن مهر.....
۱۷۱	نتیجه گیری.....
۱۷۳	کتابنامه.....
۱۷۷	حمایت از مسکن مشترک زوجین پس از طلاق در حقوق کشورهای اسلامی.....
۱۷۷	چکیده.....
۱۷۹	مقدمه.....
۱۸۶	۱. مقررات مسکن مشترک زوجین در کشورهای اسلامی.....
۱۹۱	۲. حق سکناى زوجه مطلقه در ایام عده در طلاق رجعی.....
۱۹۳	۳. حمایت از مسکن در صورت انقضای عده و طلاق.....
۱۹۵	۴. حمایت از مسکن مشترک زوجین.....
۱۹۷	نتیجه گیری.....
۱۹۹	کتابنامه.....
۲۰۱	بخش دوم: حقوق شکلی خانواده.....
۲۰۳	تشکیلات دادگاه خانواده در قوانین ایران و چشم انداز آن در لایحه حمایت خانواده.....
۲۰۳	چکیده.....
۲۰۴	مقدمه.....
۲۰۴	۱. دادگاه خاص برای رسیدگی به دعاوی خانوادگی در قانون و لایحه.....
۲۰۷	۲. تشکیلات محاکم خانواده.....
۲۰۷	۱-۲. قاضی دادگاه خانواده.....
۲۱۱	۲-۲. واحدهای مورد نیاز دادگاه خانواده.....
۲۱۱	۱-۲-۲. مرکز مشاوره.....
۲۱۳	۲-۲-۲. واحد اداری.....
۲۱۵	۳-۲-۲. پلیس خانواده.....
۲۱۶	۴-۲-۲. واحد مددکاری.....

- ۲۱۶..... ۲-۲-۵. دادرسی ویژه خانواده
- ۲۱۷..... ۲-۲-۶. واحد اجرای احکام
- ۲۱۸..... نتیجه‌گیری
- ۲۱۹..... کتابنامه
- ۲۲۱..... اصول و مبانی آیین دادرسی در دادگاه خانواده
- ۲۲۱..... چکیده
- ۲۲۱..... مقدمه
- ۲۲۳..... ۱. مفهوم‌شناسی آیین دادرسی خانواده
- ۲۲۴..... ۲. اصول مشترک حاکم بر دادرسی مدنی و دادرسی خانواده
- ۲۲۷..... نتیجه‌گیری
- ۲۲۹..... کتابنامه
- ۲۳۱..... بخش سوم: حقوق کودکان
- ۲۳۳..... کودکان بدسرپرست
- ۲۳۳..... چکیده
- ۲۳۴..... مقدمه
- ۲۳۶..... ۱. فعالیت‌های جامعه مدنی
- ۲۳۸..... ۲. حمایت از طریق قوانین و مقررات
- ۲۳۸..... ۲-۱. حمایت‌های مدنی
- ۲۴۱..... ۲-۲. حمایت‌های کیفری
- ۲۴۵..... نتیجه‌گیری
- ۲۴۷..... کتابنامه
- ۲۴۹..... ممنوعیت کودک‌آزاری (با رویکرد تنبیه بدنی) از دیدگاه شریعت اسلامی
- ۲۴۹..... چکیده
- ۲۵۰..... مقدمه
- ۲۵۱..... ۱. مفهوم کودک‌آزاری، تنبیه بدنی و پیامدهای آن
- ۲۵۴..... ۲. منع کودک‌آزاری و تنبیه بدنی کودک از دیدگاه بین‌المللی

۳. ممنوعیت کودک‌آزاری از دیدگاه شریعت اسلامی..... ۲۵۷
۴. تنبیه بدنی از دیدگاه فقه اسلامی..... ۲۵۹
۵. تنبیه بدنی در مقررات داخلی..... ۲۶۴
- نتیجه‌گیری..... ۲۶۷
- کتابنامه..... ۲۷۱
- فهرست آیات..... ۲۷۵
- فهرست روایات..... ۲۷۷
- نمایه اعلام..... ۲۷۹
- نمایه موضوعی..... ۲۸۳

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دین، به‌ویژه تعالیم متعالی اسلامی به عنوان فکر و فرهنگ مرفعی و نجات‌بخش آردی در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم وحیانی و احیای ارزش‌های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از سوی دیگر به نمایان‌تر شدن سنت‌های مسالک‌ها و مکاتب بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها انجامید.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث فکری، به فراخور وضع کنونی و درخور این رستخیز عظیم، همچنین لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری قشرهای تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی-پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی-فکری حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی، آیت‌الله‌العظمی

خامنهای (مدظله‌العالی)، و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام و المسلمین علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه شخصیتی حقوقی و مستقل دارد و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به طور خاص با مطالعه نظامات اجتماعی، اهداف زیر را پی می‌گیرد:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛
۲. تجزیه و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی برای آنان؛
۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدد‌رسانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کلیه نظام‌های اسلامی؛
۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه‌های گشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛
۵. پاسخگویی به شبهه‌های مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛
۶. شناخت و نقد علمی مکاتب و نظامات معارض.

مجموعه مقالات حاضر که نتیجه تلاش علمی محققان و استادان ارجمند آقایان: دکتر محمود حکمت‌نیا، حجت‌الاسلام فرج‌الله هدایت‌نیا، حجت‌الاسلام دکتر محمد صادقی، دکتر عبدالله شقایب، حجت‌الاسلام دکتر مرتضی محمدی، حجت‌الاسلام دکتر سیدمهدی میرداشی، حجت‌الاسلام دکتر محمد صالحی مازندرانی، سرکار خانم دکتر فاطمه بداعی، سرکار خانم لیلاسادات اسدی، حجت‌الاسلام دکتر غلامرضا پیوندی، دکتر محمدمهدی مقدادی، سرکار خانم عائشه الحججی که در گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی است، به

موضوع حقوق خانواده و مباحث پیرامونی می‌پردازد.

مشکلات و آسیب‌های خانواده را به روش‌های گوناگون می‌توان مدیریت کرد. دانش حقوق سهم چشم‌گیری در مدیریت این مشکلات دارد؛ بنابراین صاحب‌نظران و اندیشمندان در حوزه فقه و حقوق اسلامی نیز باید در این جهاد مقدس نقش ایفا و برای مدیریت مشکلات خانواده چاره‌جویی کنند. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی کوشیده است در این راه قدمی بردارد؛ بدین منظور از اندیشمندان و پژوهشگران داخل و خارج کشور دعوت کرده است با حضور در نشست بین‌المللی و تخصصی درباره مناسبات حقوقی مشکلات خانوادگی و راه‌های حل آن به بحث و گفت‌وگو بنشینند. با توجه به استقبال خوب صاحب‌نظران، نشست تخصصی بین‌المللی حقوق خانواده در ایام دهه فجر انقلاب اسلامی و در روزهای ۱۹، ۲۰ و ۲۱ بهمن ۱۳۸۷ در تهران برگزار شد.

مجموعه حاضر در این نشست تخصصی بین‌المللی حقوق خانواده به همت پژوهشگاه و با حمایت بنیاد حقوق زنان و خانواده ریاست‌جمهوری و با مشارکت شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، دانشگاه مفید قم، دانشگاه قم، محاکم قضایی خانواده تهران و قم، قوه قضائیه، وزارت دادگستری، مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، آیسکو و پژوهشگاه باقرالعلوم تهیه شده است.

بر خود فرض می‌دانیم از استادان و محققان ارجمند [آقایان: دکتر محمود حکمت‌نیا، حجت‌الاسلام فرج‌الله هدایت‌نیا - که مدیریت پروژه را عهده‌دار بوده‌اند - حجت‌الاسلام دکتر محمد صادقی، دکتر عبدالله شفایی، حجت‌الاسلام دکتر مرتضی محمدی، حجت‌الاسلام دکتر سیدمهدی میردادشی، حجت‌الاسلام دکتر محمد صالحی مازندرانی، سرکار خانم دکتر فاطمه بداعی، سرکار خانم لیلاسادات اسدی، حجت‌الاسلام دکتر غلامرضا پیوندی، دکتر محمدمهدی مقدادی و سرکار خانم عائشه الحجامی] تشکر و قدردانی کنیم.

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده نظام‌های اسلامی

مقدمه

خانواده در اسلام جایگاه ارزشی ویژه‌ای دارد. قرآن کریم از عقد ازدواج به پیمان محکم (میثاقاً غلیظاً) تعبیر کرده است (نساء: ۲۱) و رسول مهربان اسلام ﷺ نیز فرمودند: هیچ چیزی نزد خدای سبحان محکم‌تر و محبوب‌تر از ازدواج نیست.^۱ با این جایگاه ارزشی استثنایی که اسلام برای ازدواج و خانواده قائل شده است، انتظار می‌رود خانواده در مجامع اسلامی در کانون توجه، و پیوندهای خانوادگی در بهترین وضعیت و در استواری کامل باشد؛ اما متأسفانه چنین نیست. از ویژگی‌های عصری که در آن زندگی می‌کنیم، سستی بنیان خانواده و روند رو به افزایش اختلافات خانوادگی و طلاق است. اگر بسیاری از آسیب‌های اجتماعی مختص جوامع غربی است و جوامع اسلامی از آن دور بوده و هست، متأسفانه سستی روابط خانواده آسیبی است که جمهوری اسلامی ایران و سایر جوامع اسلامی به آن مبتلا شده‌اند. سستی بنیان خانواده آسیب‌های فراوانی در پی دارد؛ بر اثر آن نیازهای جنسی و عاطفی بی‌پاسخ می‌ماند و در نتیجه آرامش و آسایش رخت بر می‌بندد. در این وضعیت، جامعه نیز از پیامدهای آن بی‌نصیب نمی‌ماند. گروهی از انسان‌ها در قبال نیازهای اشباع‌نشده خود مقاومتی

۱. «مَا بَنِي فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءً أَحَبَّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَ أَعَزُّ مِنَ التَّرْوِيجِ» حسین نوری، مستدرک الوسائل؛ ج ۱۴،

نمی‌کنند و به دلیل انسداد مجاری مشروع یا هزینه‌های آن، به مسیرهای غیراخلاقی کشیده می‌شوند و بدین ترتیب، عزوبت از یک سو و اختلافات خانوادگی از سوی دیگر تهدیدی جدی برای اخلاق و عفت عمومی است. اگر مشکلات خانواده مدیریت نشود و به طلاق ختم شود، طلاق و آسیب‌های آن خود داستان دیگری است. با توجه به آنچه بیان شد، بی‌اعتنایی به مشکلات خانواده گناهی نابخشودنی و تلاش برای تحکیم خانواده جهادی مقدس به شمار می‌آید.

خوشبختانه در جمهوری اسلامی ایران درک درستی از این مشکلات وجود دارد. مسئولان نظام با اعلام آمار وقایع حیاتی ازدواج و طلاق، از یک سو به خانواده‌ها در پاره وضع موجود هشدار می‌دهند و از سوی دیگر، اندیشمندان جامعه را به چاره‌جویی برای برون‌رفت از وضعیت نگران‌کننده کنونی فرا می‌خوانند. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی کوشیده است در این راه قدمی بردارد؛ بدین منظور از اندیشمندان و پژوهشگران داخلی و خارج کشور دعوت کرده است با حضور در نشست بین‌المللی و تخصصی درباره مناسی حقوقی مشکلات خانوادگی و راه‌های حل آن به بحث و گفت‌وگو بپردازد. با توجه به استقبال خوب صاحب‌نظران، نشست تخصصی بین‌المللی حقوق خانواده در ایام دهه فجر انقلاب اسلامی و در روزهای ۱۹، ۲۰ و ۲۱ بهمن ۱۳۸۷ در تهران برگزار شد. در این نشست تخصصی، کارشناسانی از جمهوری اسلامی ایران و مغرب، لبنان، اتریش، افغانستان، هندوستان و عراق حضور یافتند و به ایراد سخنرانی یا ارائه مقاله پرداختند. همچنین میهمانانی از بحرین و انگلستان با حضور خود در نشست، مباحث مطرح‌شده در آن را دنبال و در آن مشارکت کردند.

گفتنی است نشست تخصصی بین‌المللی حقوق خانواده تهران با مدیریت پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و حمایت مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و با مشارکت شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، دانشگاه مفید قم، دانشگاه قم، محاکم قضایی خانواده تهران و قم، قوه قضائیه، وزارت دادگستری، مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان،

آیسیسکو و پژوهشکده باقرالعلوم برگزار شد. این کتاب مجموعه مقالاتی است که مؤلفان در نشست تخصصی بین‌المللی حقوق خانواده ارائه کردند و برای دسترسی علاقه‌مندان به مباحث حقوق خانواده در سه بخش تنظیم شده است: بخش نخست به مباحث ماهوی خانواده؛ بخش دوم به مباحث شکلی و بخش سوم به مباحث حقوق کودک می‌پردازد.

فرج‌الله هدایت‌نیا

دبیر علمی نشست تخصصی بین‌المللی حقوق خانواده
و استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

www.ketab.ir

بخش اول: حقوق ماهوی خانواده